

TIGAMUWON TAKUN UDUMA BAGBAGA
(Let's Understand Other Languages)
A Phrase Book For Limos-Kalinga

compiled by

Orlando Awingan
Luis Balutoc
Tomas Banatao

illustrated by

Ricardo T. Dumarpa

Summer Institute of Linguistics, Inc.

Translators

1976

Publishers

53.5-1176-2.4C

57.20PQ-766057BG

2nd Printing

2-78

Printed in the Philippines

Published

in cooperation with
Bureau of Elementary Education
and
Institute of National Language
of the
Department of Education and Culture
Manila, Philippines

This book was published by funds awarded by the
Ramon Magsaysay Foundation to the Summer Institute
of Linguistics for International Understanding.

Additional copies of this publication may be obtained
from: Fillit
Box 2270
Manila 2801

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second language learning into two steps--literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education and Culture of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

JUAN L. MANUEL
Secretary

The purpose of this book is to help speakers of Limos-Kalinga communicate with speakers of Filipino, Ilocano and English.

Useful phrases are given in four languages. They are grouped by topics but are not dialogues. Translations are not literal. We tried to make them right for the situation.

The phrases were compiled by Mr. Luis Balutoc, Mr. Tomas Banatao and Mr. Orlando Awingan with the assistance of members of the Summer Institute of Linguistics. The book was made during a Writing Workshop held in Bagabag, Nueva Vizcaya during November-December, 1976.

We are grateful to Mr. Rodolfo Barlaan and Mr. Jerry Macabuhay for supplying the Filipino versions and to Miss Helen Madrid and Mrs. Patricia Macabuhay for the Ilocano. All are field workers of the Translators Committee of the Philippines.

Kathleen Bosscher
Carol Porter
Summer Institute
of Linguistics

Lista Nat Bogas Ditun Iblu

1.	San Manaptan kan Makaswayan	2
2.	Napiyan Manugud	4
3.	Sat Kanayuna Bagbagan Mausal	6
4.	Maipanggop si Tagu	12
5.	Maipanggop si Gumoloy	14
6.	Ugali	16
7.	Saden Agas	20
8.	Palti di Long-ag	22
9.	Bagbaga	26
10.	Kanglit	28
11.	Kakan	32
12.	Makmakan	34
13.	Gumatang kan Tumawal	36
14.	Baat	40
15.	Kapon	44
16.	Timpu	46
17.	Maipanggop sin Kadaklana Boboloy	48
18.	Bagbagat din Kampu	52
19.	Ayam	54
20.	Olas	58
21.	Bilang	64
22.	Pilak	66

San Manaptan kan Makaswayan

Napiyan Manugud

Sat Kanayuna, Bagbagan Mausal

Sadin Dalan

1. Nanligwatam?
2. Sin nat ayam?
3. Umoyak sisi.
4. Umoyak sin igaw yu.

Sadin Boloy

1. Apu.
2. Awey yu.
3. Lumnok kayu.
4. Umunaak.
5. Manalanakon.
6. Takunon.

1. Naggappuam?
2. Fapanam?
3. Idiay.
4. Mapanak idiay ayanyo.

1. Apo.
2. Dakayo gayam!
3. Umuli kayo.
Sumrek kayo.
4. Umun-unaakon.
5. Agawidakon.
6. Intayon.

Sa daan:

1. Saan kayo nanggaling.
2. Saan kayo pupunta.
3. Diyan lang.
4. Pupunta ako sa inyo.

Sa bahay:

1. Tao po!
2. Kayo pala.
3. Umakyat kayo.
Tuloy po kayo.
4. Mauuna na ako sa inyo.
5. Uwi na ako.
6. Tayo na.

1. Where are you coming from?
2. Where are you going?
3. I am going there.
(I am just walking.)
4. I am going to your place.

1. Hello.
(call when approaching house)
2. You come.
3. Come on up.
Come inside.
4. I'll go ahead.
(said when leaving)
5. I'm going home.
6. Let's go now.

Napiyan Maugud

1. Nabalbalud ilan nat abeng yu. Nalungpu pay.	1. Nagpintas ti anakyon. Nakaluklukmeg!
2. Nabalu tun boboloy yu.	2. Napintas ti lugaryo.
3. Napiya tu ta naid gulu.	3. Kayatko ditoy ta natalna.
4. Nalaing kan man-iisna.	4. Naglaingka nga agluto.
5. Laus dit kinen taku.	5. Nagimas ti kinnan tayo.
6. Nalaing kan manginglis.	6. Naglaingka nga aginglis.
7. Mabalina iblatuwok sika?	7. Mabalín nga litratuen kayo?
8. Dispensalon ta bokona ginagalak.	8. Despensarem ta diak inggagara.
9. - - -	9. Agyamanak.

1. Maganda ang iyong anak. Napakalusog.	1. Your child is beautiful. So healthy.
2. Magandang tirahan ang iyong lugar.	2. Your place is a nice place to live.
3. Gusto ko rito. Tahimik na lugar.	3. I like it here; it's a peaceful place.
4. Mahusay kang magluto.	4. You are a good cook.
5. Napakasarap ng pagkaingiyon.	5. That meal was delicious.
6. Mahusay kang magsalita ng Ingles.	6. You are an expert at speaking English.
7. Maaari ba kitang kunan ng larawan.	7. May I take your picture?
8. Ipagpaumanhin po ninyo, hindi ko po sinasadya.	8. Sorry, it wasn't intentional.
9. Salamat po.	9. Thank you.

Sat Kanayuna Bagbagan Mausal

1. Maid tigammuk./ Kaw-an.	1. Diak ammo.
2. Adi bali. / Bay-am.	2. Bay-amon.
3. Taw-an ka.	3. Adda kenka.
4. Sakonon mangwa.	4. Siakton.
5. Iyakonon.	5. Napanakon.
6. Awe nut tu.	6. Umayka man ditoy.
7. Itdanak si Kok.	7. Ikkannak man iti coke.
8. Bukatam nat sooban.	8. Ilukatmo man ta ridaw.
9. Ombam nat sawang.	9. Irikepmo ta tawa.
10. Dalam yan si akit.	10. Mabiit laeng.
11. Mambulun ta.	11. Makikuyugka keniak.
12. Singngadan nat bulun nu?	12. Asino dayta kadduam?
13. Tigammum dit mayol sisi un boboloy?	13. Am-ammom ti mayor ti dayta a lugar?
14. Tigammuk nu ilak.	14. Ammok no makitak.
15. Sin dit ngadan na?	15. Ania ti naganna?

1. Hindi ko alam.	1. I don't know.
2. Bayaan mo na.	2. Nevermind.
3. Bahala kayo.	3. It's up to you.
4. Ako na.	4. I'll do it.
5. Aalis na ako.	5. I'll be going now.
6. Halika rito.	6. Come here.
7. Dalhan mo ako ng 'coke'.	7. Bring me a Coke.
8. Buksan mo ang pinto.	8. Open the door.
9. Isara mo ang bintana.	9. Close the window.
10. Sandali lang.	10. Please wait a moment.
11. Sumama kayo sa akin.	11. Come with me.
12. Sino ang kasama mo?	12. Who is your companion?
13. Kilala mo ba ang alkalde sa lugar na iyon?	13. Do you know the mayor of that place?
14. Kilala ko siya sa mukha.	14. I know him by sight.
15. Ano ang pangalan niya?	15. What is his name?

16.	Naliuwak.	16.	Diak malagipen./Nalipatakon.
17.	Adik maawatan.	17.	Diak maawatan.
18.	Ngadan ditu?	18.	Ania daytoy?
19.	Ngadan dinat?	19.	Ania dayta?
20.	Ngadan didi?	20.	Ania daydiay?
21.	Sinkuwa nat lapis?	21.	Akin lapis dayta?
22.	Kapiga? Ngadan na? Sinkuwa?	22.	Kaano? Asino? Akinkukua?
23.	Kawad na? Apay? Innona?	23.	Adinno? Apay? Kasano?
24.	Apay adi?	24.	Apay nga saan.
25.	Obsonom nat imbagam.	25.	Pangngaasim to ulitemman.
26.	Bulunanak.	26.	Mabalin nga kuyugennak?
27.	Awad kad sublim?	27.	Adda sinsilyom?
28.	Makamuwak.	28.	Sige. Agap-apuraak ngamin.

16. Hindi ko matandaan.
Nakalimutan ko na.
17. Hindi ko maunawaan.
18. Ano ito?
19. Ano iyan?
20. Ano iyon?
21. Kaninong lapis iyan?
22. Kailan?
Sino?
Kanino?
23. Saan?
Bakit?
Papaano?
24. Bakit hindi?
25. Pakiulit mo nga ang iyong
sinabi?
26. Maaari bang samahan mo ako?
27. May barya ka ba?
28. Nagmamadali ako!

16. I don't remember./I have
forgotten.
17. I do not understand.
18. What is this?
19. What is that?
20. What is that yonder?
21. Whose pencil is that?
22. When?
Who?
Whose?
23. Where?
Why?
How?
24. Why not?
25. Please repeat what you said.
26. Would you please accompany me?
27. Do you have small change?
28. I'm in a hurry.

Maipanggop si Tagu

Maipanggo si Gumoloy

Ugali

Maipanggop Si Tagu

1. Nalligwatam utdit un boboloy?	1. Taga-ano ka a sigud?
2. Sin nat inggawamon.	2. Paggigianam itan?
3. Nallingwatam sin satun?	3. Naggappuam itan?
4. Sin nat masapul nu?	4. Ania ti mabalin nga maipaayko kenka?
5. Mang-ay-ayawaka lawa.	5. Agpassiarak laeng.
6. Kadatong ka?	6. Kasangsangpetmo?
7. On, kadatongak kalabyan un nalligwat baguio.	7. Wen, kasangsangpetko laeng idi kalman a naggapu idia y Baguio.

1. Taga saan po ba kayong talaga?
2. Saan kayo nakitira ngayon?
3. Saan kayo galing ngayon?
4. Ano ang maipaglilingkod ko sa inyo.
5. Dumadalaw lang ako.
6. Kararating mo lang ba?
7. Oo, kararating ko lang kahapon mula sa Baguio.

1. Where are you from originally?
2. Where are you staying now?
3. Where did you just come from?
4. What can I do for you?
5. I just came to visit.
6. Have you just arrived?
7. Yes, I came just yesterday from Baguio.

Maipanggop Si Gumoloy

1. Awad payyan dan malong-ag nu?	1. Sibibiag pay laeng dagiti nagannak kenka?
2. On, yoong natoy si ina sit tawon.	2. Sibibiag pay laeng ni Tatang, ngem ni Nanang ket natay idi napalabas a tawen.
3. Piga kayun mansusunud?	3. Mano kayo nga agkakabsat?
4. Walu kami amin.	4. walo kami amin.
5. Pangu ka?	5. Sika ti inauna?
6. Bokon, udidiyak.	6. Saan, siak ti inaudi.
7. Pigan tawon nu?	7. Mano ti tawenmo?
8. Awad asawam?	8. Adda asawamon?
9. Awad abeng nu?	9. Adda annakmon?
10. On, lima dan anak ku.	10. wen, adda liman.
11. Duwan babai, tulun lalaki.	11. Dua ti babbai ken tallo ti lallaki.

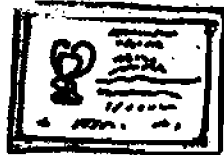
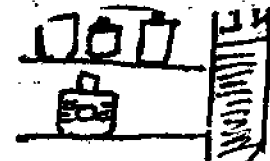
1. Buhay pa ba ang tatay mo?
2. Oo, pero ang nanay ko ay namatay noong isang taon.
3. Ilan kayong magkakapatid?
4. Walo kaming magkakapatid.
5. Kayo ba ang panganay?
6. Hindi, ako ang bunso.
7. Ilan taon na kayo?
8. May asawa ba kayo?
9. May mga anak na ba kayo?
10. Oo, mayroon na akong limang anak.
11. Dalawang babae at tatlong lalaki.

1. Is your father still living?
2. Yes, but my mother died last year.
3. How many brothers and sisters do you have?
4. There are eight children in our family.
5. Are you the eldest?
6. No, I am the youngest.
7. How old are you?
8. Do you have a wife?
9. Do you have children?
10. Yes, I have five children.
11. Two are girls and three are boys.

Ugali

ama	ama	ama	father
ina	ina	ina	mother
ganak	anak	anak	offspring
anak / abeng	anak	anak	son/daughter
asawa	asawa	asawa	husband
asawa	asawa	asawa	wife
pangis / bilug	balo	balo	widower/widow
nabannatan	kaayan-ayat	nobyas	fiancee
sunud	kabsat	kapatid	brother/sister
maikagwa	ub-ubing	bunso	younger
umuna	in-inauna	panganay	older
apu	apo	nuno	grandparent
apuku	apoko	apo	grandchild
ulitog / ikit	uliteg/ikit/anti	tiyuhin/tiyahin	uncle/aunt
amunakon	kaanakan	pamangkin	nephew/niece
kapingsan	kasinsin	pinsan	cousin

katuganga	katugangan	biyanan	parent-in-law
kayung	kayong	bayaw	brother-in-law
ipag	ipag	hipag	sister-in-law
manugang	manugang	manugang	son/daughter-in-law
kabagiyán	kabagyan	(mga) kamag-anak	relative(s)
kailiyan	kailian	kababayan	townmate
gayyom	gayyem	kaibigan	friend
busul	kabusor	kaaway	enemy
tagu	tao	tao	person
lalaki	lalaki	lalaki	male
babai	babai	babae	female
abeng	ubing	bata	child
balbalu	baro	binata	young man (unmarried)
babbalasang	balasang	dalaga	young woman (unmarried)
malong-ag bakkakot	lallakay/ babbaket	matandang lalaki/babae	old man/woman

Sadan Agas

Palti di Long-ag

Sadan Agas

1. Nasigab din longlong-ag na.	1. Madi ti rikriknaena.
2. Masakit.	2. Masakit.
3. Ika mampadoktol.	3. Agpakitaka iti doktor.
4. Kawad nat doktol situ?	4. Ayan ti doktor?
5. Ibagam nat manliliknam.	5. Ania ti rikriknaem?
6. Naaliwongak.	6. Nasakit ti ulok.
7. Nan-utaak sit labi.	7. Nagsarwaak, idi rabii.
8. Naulawak, man-iinitak pay.	8. Maululawak ken aggurgurigorak.
9. Madaknganak nin.	9. Addan sa malariak.
10. Tudukok sika.	10. Indiksionan daka.
11. Uminom kat tun agas un inalgaw nu.mamatuk.	11. Tomarem daytoy agas kada tumenga ti aldaw.

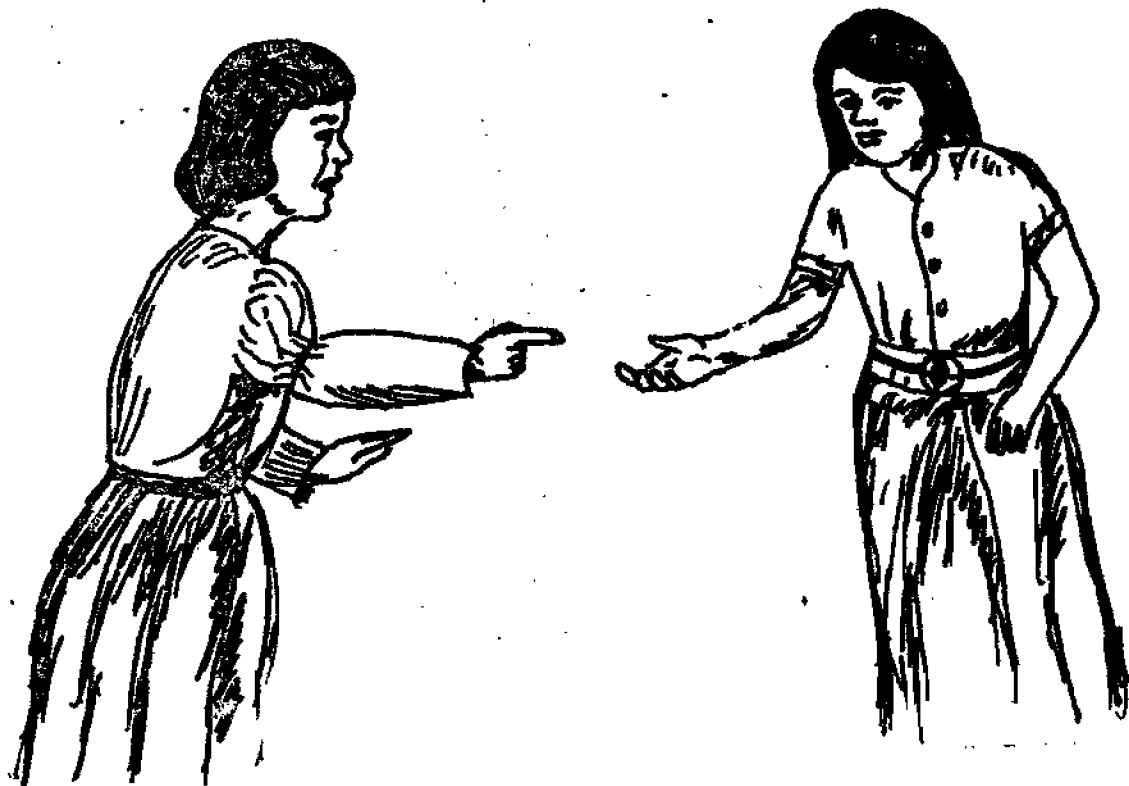
1. Masama ang kanyang pakiramdam.
2. Siya ay may sakit.
3. Pumunta ka sa manggagamot.
4. Saan ako tatawag ng manggagamot.
5. Ano ang iyong nararamdaman?
6. Masakit ang aking ulo.
7. Nagsuka ako kagabi.
8. Nahihilo ako at may lagnat.
9. May malaria yata ako.
10. Iiniksiyunan kita.
11. Inumin ninyo ang gamot na ito tuwing tanghali.

1. He doesn't feel well.
2. He is sick.
3. Go to the doctor.
4. Where can I find a doctor?
5. Tell me how you feel.
6. I have a headache.
7. I vomited last night.
8. I feel dizzy and have a fever.
9. I think I have malaria.
10. I will give you a shot.
11. Take this medicine every day at noon.

Palti Di Long-Ag

taklay	takkiag	bisig	arm
odog	likud	likod	back
long-ag	bagi	katawan	body
tung-al	tulang	buto	bone
timid	timid	baba	chin
palagpag	barukong	dibdib	chest
inga	lapayag	tainga	ear
siku	siko	siko	elbow
ata	mata	mata	eye
pasngit	rupa	mukha	face
pagayyamot di imaramay		daliri	finger
dapan	saka	paa	feet
kiday	muging	noo	forehead
buuk	buok	buhok	hair (head)
ima	ima	kamay	hand
pusu	puso	puso	heart
puwog	tumeng	tuhod	knee

ulpu	luppo	hita	leg, upper
dungol	gurong	binti	leg, lower
agtoy	dalem	atay	liver
sangi	ngiwat	bibig	mouth
kuku	kuko	kuko	nail
tongod	tengnged	leeg	neck
ongol	agong	ilong	nose
butik	paragpag	tadyang	rib
abala	abaga	balikat	shoulder
buwang	tiyan	tiyan	stomach
ngipon	ngipen	ngipin	teeth
bagang	karabukot	lalamunan	throat
paam-ama	tangan	hinlalaki	thumb
pagayyamot di	ikitangan	daliri ng paa	toe
dila	dila	dila	tongue

Bagbaga

Kanglit

Bagbaga

1. Tigammum managalog?	1. Ammom ti agtagalog?
2. Maawatak si akit yoong, maid tagammuk mangiyugud.	2. Maawatak bassit ngem diak ammo nga isao.
3. Maiyugud kut akita lawa.	3. Bassit laeng ti maisaok.
4. Ngadan nat _____ sin bagbaga yu.	4. Ania ti _____ iti saoyo.
5. Maawatam tun ibagbagak?	5. Maawatam ti ibagbagak?
6. Adik maawatan.	6. Diak maawatan.
7. Pangaasim ta obsom nat.	7. Ulitemman.
8. Ibanbanay nun man-ugud.	8. In-innayadem kadi ti agsao.
9. Nalaing ka maninglis.	9. Naglaingka nga agsao ti English.
10. Man-ut-utiyaka mambagbaga.	10. Saan nga kusto ti panagsaok.
11. Man-ad-adalak payyan un mambagbagat Ilakano.	11. Agad-adalak pay laeng nga agsao iti Ilocano.

1. Marunong ba kayong magsalita ng Tagalog?	1. Do you know how to speak Pilipino?
2. Nauunawaan ko po ng kaunti ngunit hindi ako makapagsalita.	2. I understand a little but I don't know how to speak it.
3. Nakakapagsalita ako ng kaunti.	3. I speak it a little.
4. Ano ang _____ sa inyong salita?	4. How do you say _____ in your language?
5. Nauunawaan mo ba ang aking sinasabi?	5. Do you understand what I am saying?
6. Hindi ko po nauunawaan.	6. I don't understand.
7. Pakiulit mo nga.	7. Please repeat that.
8. Magsalita kayo ng marahan.	8. Speak more slowly.
9. Mahusay kayong magsalita ng Ingles.	9. You speak English well.
10. Hindi maayos ang aking pagsasalita.	10. My speech is not grammatical.
11. Nag-aaral pa lamang akong magsalita ng Ilokano.	11. I am still learning how to speak Ilocano.

Kanglit

1. Buludok yan nat balpen nu?
 2. Mansulatak kan ina.
 3. Masapul ku nat papel, istam, kan imbilop.
 4. Ikanglit nu nat ngadan nut tu.
 5. Iyoy nu tun surat sin pusina.
 6. Nguminaak si duwan sintututlun tansuwan na istam kan osan onoma saisan.
 7. Kawad nat mantaliglamaan situ?
1. Bulodekman ti penmo iti apagbiit.
 2. Agsuratakto ken ni Nanang.
 3. Masapulko iti papel, selyo ken sobre.
 4. Isuratmo ditoy ti naganmo.
 5. Pakibusonmo daytoy suratko.
 6. Gumatangak man ti dua nga selyo nga sagkikinse ken maysa nga sag-sešenta.
 7. Ayan ti pagtelegramaan ditoy?

1. Pahiram nga po ng 'ballpen' ninyo sandali.	1. May I borrow your pen for a moment?
2. Magpapadala ako ng sulat sa nanay ko.	2. I will send a letter to my mother.
3. Kailangan ko ng papel, selyo, at sobre.	3. I need paper, stamps and an envelope.
4. Lumagda kayo rito.	4. Sign your name here.
5. Dalhin ninyo ang sulat na ito sa koreo.	5. Take this letter to the post office.
6. Pagbilhan mo ako ng dalawang selyong tig-kikinse at isang selyong tig-sisisenta.	6. Sell me two 15 centavo stamps and one 60 centavo stamp.
7. Saan kami mangaring magpadala ng telegrama?	7. Where can we send a telegram?

Kakan

Makmakan

Gumatang kan Tumawal

Kakan

1. Nabitilak kan nauwawak.	1. Mabisinak ken maka-inumak.
2. Mangan takuwon.	2. Mangan tayon.
3. Ammaam mangan, adi ka mabain.	3. Manganka a nalaing. Dika agbabain.
4. Napiya kañ nasinsinaangan si akit.	4. Nainas ti sinda tayo ken medyo nagasang.
5. Mangala ka payyan.	5. Mangalaka pay.
6. Adikon, nabsugak.	6. Kuston. Nabsugakon.
7. Itdenak si danum si inumok.	7. Maki-inumak man bassit.

1. Ako ay nagugutom at nauuhaw.
2. Kumain na tayo.
3. Kumain kayong mabuti; huwag kayong mahihiya.
4. Masarap at maanghang-anhang ang pagkain ito.
5. Kumuha pa kayo.
6. Ayaw ko na, busog na ako.
7. Fahingi nga po ng inumin.

1. I am hungry and thirsty.
2. Let's eat now.
3. Eat well, don't be shy.
4. It's delicious and a little peppery.
5. Take some more.
6. I can't, I'm full.
7. Give me a drink of water, please.

Makmuran

Matipoy

apappot
alebung
pukul
antar
balabung
lipalyu
pagagli
bakaw
balansi
labong
laya
saluyut
bawong
pis
labanus
sili
tabungaw
kalubasa
kantila
kamatis
Bungan di mula
atis
abukadu

paria
rabong
sabunganay
utong
balatong
repolyo
kahoy
mais
tarong
bawang
laya
saluyot
lasona
gisantes
petsay
sili
tabungaw
karabasa
kamoti
kamatis

atis
abocado

Mga Gulay

ampalaya
labong
puso ng saging
sitao/sitaw
monggo/balatong
repolyo
kamoteng-kahoy
mais
talong
bawang
luya
okra
sibuyas
sitsaro
petsay
siling pula
upo
kalabasa
kamoteng-baging
kamatis
Prutas
atis
abokado

ampalaya
bamboo shoots
banana blossom
beans-long
beans, monggo
cabbage
cassava
corn
eggplant
garlic
ginger
okra
onion
peas
pechay
red pepper
squash-white
squash-yellow
sweet potatoe
tomato

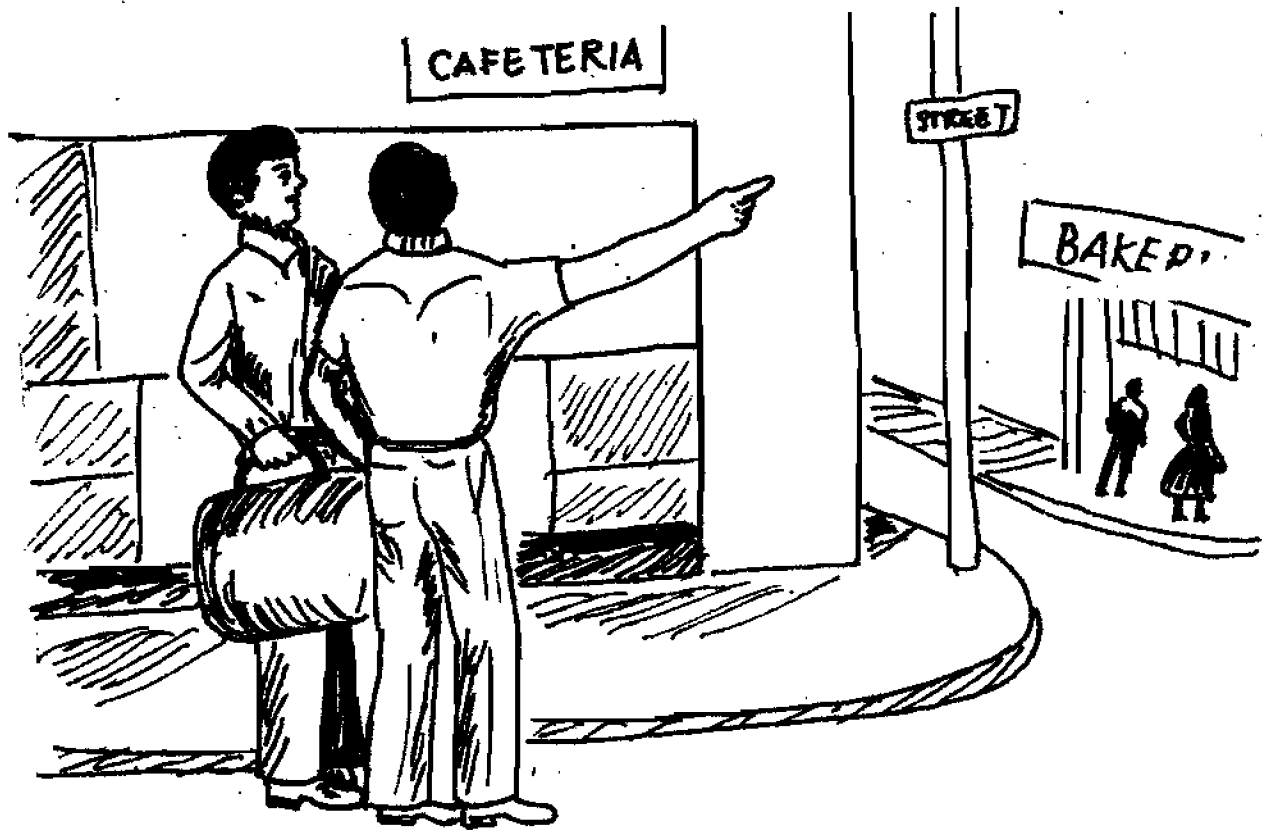
atis
avocado

balat	saba	saging	banana
iyug	niog	niyog	coccnut
nalnusa iyug	naganus a niog	buko/mura	coconut-young
gebba	bayabas	bayabas	guava
umbali	kalamansi	kalamansi	kalamansi
alangka	anangka	nangka	jackfruit
pau	mangga	mangga	mango
gayyunan	sangkis	dalanghita	orange
apaya	papaya	papaya	papaya
pingya	pinya	pinya	pineapple
alsom	lukban	suha	pomelo
kaymitu	kaimito	kaimito/kaymito	star-apple
<u>Kalni</u>		<u>Karne</u>	
kalnin di baka	karne ti baka	karning baka	beef
manuk	karne ti manok	karning manok	chicken
aggola	rasa	alimasag	crab
pinindan ikan	pindang	daing	dried fish
ikan / lamos	idan, lames	isda	fish
kemet	pato	karning pato	duck
kalnin di bolok	karne ti baboy	karning baboy	pork
<u>Nadumaduma</u>		<u>Sari-sari</u>	
kapi	kapi	kape	coffee
itsa	itsa	tsa/tsaa	tea
gatas	gatas	gatas	milk
asin	asin	asin	salt
inti	asukar	asukal	sugar

Gumatang Kan Tumawal

1. Figa tun simbalat tun luput?
 2. Nangina. Patawalanak?
 3. Nala tuwon.
 4. Figa ot nat mambayad nu?
 5. Mandoga ka payyan.
 6. Mabalina itdom si lima?
 7. On, siya. Figan bala nat piyaom?
 8. Piyaom nguminat lakba?
 9. Sin bosal?
 10. Kingwak pay lawan.
 11. Sin nangadalam sinat mangkokwat lakba.
 12. Intudtudun ina.
1. Mano ti sangayerda kadaytoy?
 2. Nangina daytan! Dila mabalin nga kissayam?
 3. Nalaka daytan.
 4. Mano ti kayatmo aya?
 5. Nayonam pay bassit.
 6. Mabalin iti lima a pisos?
 7. Sige, mano nga yerda ti kayatmo?
 8. Ading/Manang, gumatangka iti basket.
 9. Asino ti nagaramid?
 10. Inaramidko. Inaramid ti ima.
 11. Sadino ti nangadalam nga nagaramid ti basket
 12. Ni Nanang. Isu ti nangisuro kaniak

1. Magkano ang isang yarda ng telang ito..	1. How much is a yard of this cloth?
2. Ang mahal naman. Maaari bang tumawad?	2. That's expensive. Can't you give a discount?
3. Napakamura na ito.	3. It's very inexpensive as it is.
4. Magkano ang gusto mo?	4. How much would you want to pay for it?
5. Dagdagan mo pa ng kaunti.	5. Offer a bit more.
6. Ibibigay mo ba ng limang piso.	6. Can you give it for ₱5.00?
7. Sige. Ilan yarda ang kukunin mo.	7. Okay. How many yards do you want?
8. Ale, gusto ba ninyong bumili ng basket.	8. Ma'm, would you like to buy a basket?
9. Sino ang gumawa niyan.	9. Who made it?
10. Ako po. Gawa po ito sa kamay.	10. I made it myself/It's handmade.
11. Saan ka natutong gumawa ng basket?	11. Where did you learn how to make baskets?
12. Tinuruan po ako ng nanay ko.	12. My mother taught me.

Baat

Kapon

Timpu

Maipanggop sin Kadaklana Boboloy

Baat

1. Apu, awitok.
2. Adi bali, antud mangwaon.
3. Taynam nat ta awitok.
4. Piga nat kodawom situn amin?
5. Amod nat. Itdak sikat liman pisusa lawa.
6. Umoy kad Ilokos?
7. O, sin din manluganaka umoy sisi.
8. Mallugan kat di un talak.
9. Tungudonak.
10. Kawak nat malluganaka jipa umoy Santa Malya?
11. Sadi, yoong napiya nu mallugan kat talaysikel.
12. Pigan olas nat lugan inganad Bagyu.
1. Siakon ti mangkarga dayta kargam, Apo.
2. Bay-amon, addan ti mangkarga.
3. Ibatim ta maysa ta awitek.
4. Mano amin ti pagbayadko?
5. Napalalo unay daytan. Ikkanka laeng iti uppat nga pisos.
6. Mapanka idiaiy Ilocos?
7. wen, ania ti pagluganak nga mapan idiaiy.
8. Dayta nga lugan ti pagluganam.
9. Surotennak
10. Ayan ti pagluganan nga mapan idiaiy Santa Maria?
11. Idiaiy, ngem nasaysayaat no agtraysikelka.
12. Kasano ti kabayagna iti panagbiahe nga mapan idiaiy Baguio?

1. Mama, ako na ang magdadala.	1. Sir, I will carry. O.K.
2. Huwag na, may magdadala na.	2. Nevermind, someone is doing it already.
3. Iwan mo ang isang iyan at ako na ang magdadala.	3. Leave that one; I will carry it.
4. Magkano ang sisingilin mo sa lahat ng ito.	4. How much will you charge for all this?
5. Ang mahal naman! Apat na piso na lang.	5. That's too much. I will give four pesos only.
6. Papunta ba kayo sa Ilokos?	6. Are you going to Ilocos?
7. Oo, ano ang aking sasakyan papunta roon.	7. Yes, what do I take to get there?
8. Sumakay kayo sa bus na iyon.	8. You take that bus.
9. Sumonod kayo sa akin.	9. Follow me.
10. Saan ang sakayan patungo sa Santa Maria.	10. Where do I get the jeep to Santa Maria?
11. Sa dako roon, pero mabuti pa ay sumakay kayo sa traysikel.	11. Over there, but it's better to take a tricycle.
12. Gaano katagal ang biyahe papunta sa Baguio?	12. How long is the trip to Baguio?

13. Walun olas, nasuluk onnu nakulang.	13. Dandani walo nga oras.
14. Mabalun tat kanon tat din dalam?	14. Agbalon tayo?
15. Kawad din lumsaam?	15. Sadino ti pagdissaagam?
16. Umoy ka, ulitog/ikit?	16. Fagdissaagan? Aglugan kayo, tata/nana?
17. Manlugan ka; iggak danat awit nuṭ din otop din talak.	17. Aglugan kayon. Ikargak ti kargayo dita rabaw ti jeep.
18. Piga nat pulitik kan pulitin nat awit ku?	18. Mano ti pletek kuntudo daytoy kargak?
19. Lumsaak sin malkit.	19. Dita merkado ti pagdissaagak.

13. Humigit-kumulang sa walong oras.
14. Kailangan bang magdala tayo ng makakain sa daan?
15. Saan kayo bababa?
16. Sasama ba kayo, mama/ale?
17. Sakay na. Ilalagay ko ang kargada ninyo sa ibabaw ng dyip.
18. Magkano ang aking pasahe pati kargada ko?
19. Bababa ako sa palengke.

13. Eight hours, more or less.
14. Should we take something to eat on the way?
15. Where will you get off?
16. Are you coming, uncle/auntie?
17. Get on. I will put your cargo on top of the jeep.
18. How much is the fare for myself and the cargo?
19. I'll get off at the market.

Kapon

1. Mandadawwos kan manalan.
 2. Mampadiwan ka nu datngom din nansikuwan din kalsa.
 3. Mampakawigi ka nu lausam din nansikuwan din kalsa.
 4. Duman da aman kan inam?
 5. Awad si amad ngatu, awad si inad doba.
 6. San boloy sin pidong din simbaan kuwan da ulitog.
 7. Managada kat di.
 8. Sumusad kat tu.
 9. Man-illong kat din siku.
 10. Lumsaak situ.
1. Agderetsoka laeng dita.
 2. Agpakanawanka dita nagsulian ti kalsada.
 3. Agpakanigidka kalpasan ti rangtay.
 4. Ayan ni Tatangmo ken ni Nanangmo?
 5. Adda ni Tatang idia'y ngato, ngem ni Nanang ket adda dita baba.
 6. Ti balay iti likudan ti simbaan ket balay ni uliteg.
 7. Sumang-at kayo idia'y.
 8. Sumalog kayo ditoy.
 9. Agsardeng kayo dita nagsulian ti kalsada.
 10. Agdisseagak ditoyen.

1. Lumakad kayo ng tuloy-tuloy.	1. Go straight ahead.
2. Kumanan kayo sa kanto.	2. Turn right at the corner.
3. Kumaliwa kayo pagkalampas ng tulay.	3. Turn left after the bridge.
4. Nasaan ang tatay at nanay mo.	4. Where is your father and mother?
5. Ang tatay ay nasa itaas, ang nanay po naman ay nasa ibaba.	5. He is upstairs but mother is downstairs.
6. Ang bahay na nasa likod ng simbahan ay sa aking tiyo.	6. The house behind the church is my uncle's.
7. Umakyat kayo.	7. Climb up there.
8. Bumaba kayo.	8. Come down here.
9. Huminto sa kanto.	9. Stop at the corner.
10. Bababa na ako rito.	10. I will get off here.

Timpu

1. Napiya ta adi na umudanon.
2. Talona naattub ta pangnginitan.
3. Nakumog.
4. Nabayogbog ta gumalid Cagayan.
5. Napiyok din kalsa ta pangngudanan.
6. Ummudan si anoamod kalabyan.
7. Nakapukawak sit kidul sit labi.
8. Naattub situ yoong nakumog sid Baguio.
1. Nasayaat ta saanen nga agtutudo.
2. Nakapudpudot ta kalgaw ngamin.
3. Naglammin.
4. Naka- angangin ta adda ngamin bagyo idiy Cagayan
5. Nakapitpitak ti kalsada ita nga panagtutudo.
6. Nagtudo ti napigsa idi kalman.
- 7.. Nakariingak gapu iti gurruod idi rabii.
8. Napudot ditoy ngem nalamiis idiy Baguio.

1. Mabuti at hindi na umuulan.	1. It's good that it's no longer raining.
2. Napakainit dahil tag-init na ngayon.	2. It is very hot because it's dry season.
3. Maginaw.	3. It is cold.
4. Mahangin dahil may bagyo sa Cagayan.	4. It is very windy because there's a typhoon in Cagayan.
5. Ang daan ay maputik dahil tag-ulan.	5. The road is muddy because it's rainy season.
6. Umulan ng napakalakas kahapon.	6. It rained very hard yesterday.
7. Nagising ako dahil sa kulog kagabi.	7. The thunder woke me up last night.
8. Mainit dito pero maginaw sa Baguio.	8. It is hot here but it is cold in Baguio.

Maipanggop Sin Kadaklana Boboloy

1. Kawad ngumin-ak si niyuspapel?
2. Kawad mampaamaak si olas?
3. Kawad nat dentis?
4. Kawad nat aal-an di tikit di pulanu?
5. Itudum kan sakon. dit dalana umoy malkit?
6. Kawad nat nabalun kakakkanan?
7. Ad-adayu din Trinidad?
1. Ayan ti paggatangan iti pagiwarnak?
2. Ayan ti agtarterimaan ti relo ditoy?
3. Ayan ti dentista?
4. Ayan ti pangalaan ti ticket nga aglugan ti eroplano?
5. Ayan ti dalan nga mapan idia merkado.
6. Ayan ti nasayaat nga restaurant?
7. Adayo pay ti Trinidad?

1. Saan ako makakabili ng pahayagan?
2. Saan maaaring magpakumpuni ng relo?
3. Saan mayroon dentista?
4. Saan makakabili ng tiket sa eroplano?
5. Saan ang papuntang palengke?
6. Saan mayroon mabuting 'restaurant'?
7. Mas malayo pa ba sa Trinidad?

1. Where can I buy a newspaper?
2. Where can I get a watch repaired?
3. Where is a dentist?
4. Where is the airplane ticket office?
5. Show me the way to the market.
6. Where is a good restaurant?
7. Is it much further to Trinidad?

Bagbagat din Kampu

Ayam

Bagbagat Din Kampu

1. Dumngol kayu yan.	1. Denggenyo nga umuna.
2. Am-amaan yun donglon.	2. Denggenyo nga nalaing.
3. Sungbatan yu nat imus.	3. Sungbatanyo ti saludsod.
4. Dangsolom un mamasa.	4. Pigmaanyo ti agbasa.
5. Basaom sinat somsomok nu.	5. Dayta matayo ti pagbasayo.
6. Adalom payyan.	6. Adalenyonto manen.
7. Iyimus du ot sungbatam.	7. Agsaludsodak ket sungbatanyo.
8. Sumikad kayu.	8. Tumakder kayo.
9. Mantupak kayu.	9. Agtugaw kayo.
10. Itayag nu nat imam nu tigammum nat sungbat na.	10. Itayagyo ti imayo no ammoyo ti sungbatna.
11. Idangsol nun mambagbaga ta maid donglon mi kan sika.	11. Pigmaam ti agsao. Saan daka nga/mangngeg.
12. Napiya.	12. Nasayaat.
13. Kustu.	13. Kusto dayta.
14. Bokon.	14. Saan nga kusto.

1. Makinig muna kayo.	1. Listen first.
2. Makinig kayong mabuti.	2. Listen carefully.
3. Sagutin (ninyo) ang tanong.	3. Answer the question.
4. Basahin (ninyo) ng malakas.	4. Read aloud.
5. Basahin (ninyo) ng mahina.	5. Read silently.
6. Pag-aralan ninyo itong muli.	6. Study it again.
7. Magtatanong ako, sagutin ninyo.	7. I'll ask a question, you answer.
8. Tumayo ka.	8. Stand up.
9. Maupo ka.	9. Sit down.
10. Itaas ninyo ang inyong kamay kung alam ninyo ang sagot.	10. Raise your hand if you know the answer.
11. Lakasan mo. Hindi ka naming marinig.	11. speak louder. We can't hear you.
12. Magaling.	12. Good.
13. Tama.	13. Right.
14. Mali.	14. Wrong.

Ayam

luwang	nuang	kalabaw	carabao
kusa	pusa	pusa	cat
siyop	piek	sisiw	chick
manuk	manok	manok	chicken
baka	baka	baka	cow
buwaya	buwaya	buwaya	crocodile/alli-
ugsa	ugsa	usa	deer gator
asu	aso	aso	dog
tukek	tukak	palaka	frog
boyyok	bayyek	kiti-kiti	tadpole
allipap	alibut	tuko	gecko
gansu	ganso	gansa	goose
gagganak	upa	inahing manok	hen
kabayu	kabalyo	kabayo	horse
silay	alutiit, banyas	butiki	lizard
abbak	sunggo	matsing/unggoy	monkey
utut	utut	daga	mouse/rat
bolok	baboy	baboy	pig
kawitan	kawitan	tandang	rooster
ulog	uleg	ahas	snake
dogga	pagong	pagong	turtle

alaga/assisigom	kuton	langgam	ant
iyukan/alig	uyukan	bubuyog	bee
alwod	barrairong	salagubang/ uwang	beetle
kullapoy	kulibangbang	paru-paro	butterfly
boyyaya	igges	higad	caterpillar
gayyaman	gayaman	alupihan	centipede
aganggang	ipes	ipis	cockroach
kalakal	kuryat	kuliglig	cricket
guwalu	simot-simot	tutubi	dragonfly
kulkuldung	kulalanti	alitaptap	firefly
tilang	timel	pulgas	flea
tungi	ulmog	hanip	chicken flea
lingaw	ngilaw	langaw	fly
battinga	dudon	balang/ tipaklong	grasshopper
kutu	kuto, lis-a	kuto	louse, lice
ilok	lamok	lamok	mosquito
kullapoy	sinan kulibang- bang	gamu-gamu	moth
kawa	lawwa-lawwa	gagamba	spider
lakoy	anay	anay	termite
kolang	igges	uod/bulati	worm

Olas

Bilang

Pilak

Olas

1. Kamaan din manlugiyan din miting
2. Mangmangan.
Maabus kakan sin mamatuk.
Mandangwilis si init.
Maipatang si init.
3. Adayu payyan.
4. Ngadan nat olas?
5. Nataktak kayu.

Duminggu

Lunis

Kagwa

Katlu

Kapat

Kalima

Sabadu

1. Ania nga oras ti miting tayo?
2. Alas nueve iti bēgat.
Ala una iti malem.
Alas dos treinta iti malem
Alas kuarto kuarenta isingko
iti malem
3. Mabayag pay?
4. Ania ti orasen?
5. Naladawkan.

Dominggo

Lunes

Martes

Mierkoles

Huebes

Biernes

Sabado

1. Anang oras magsisimula ang pulong.
2. Alas nuebe ng umaga.
Ala-una ng hapon.
Alas-dos medya ng hapon.
Alas kwatro-kwarenta'y singko ng hapon
3. Matatagalan pa ba?
4. Anong oras na?
5. Huli na kayo.

Linggo

Lunes

Martes

Miyerkoles

Huebes

Biyernes

Sabado

1. What time does the meeting start?
2. Nine in the morning.
1:00 in the afternoon.
at 2:30 pm
at 4:45 pm
3. Will it be a long time yet?
4. What is the time?
5. You're late.

Sunday

Monday

Tuesday

Wednesday

Thursday

Friday

Saturday

Al-algaw kan Labi

1. al-algaw/labi	1. aldaw/rabii
2. satun algaw/sooni nu labi	2. ita nga aldaw/rabii
3. kalabyan/sat labi	3. idi kalman/rabii
4. bigat/labit bigat	4. inton bigat/rabii no bigat
5. osan kalabyan	5. idi naminsan nga aldaw
6. sat osan labi	6. idi naminsan nga rabii
7. nandangwilis kalabyan	7. idi kalman ti malem
8. gidgidam	8. sumipnget
9. nasdom	9. sardam
10. gawan labi	10. tengnga ti rabii
11. wiswis-it	11. parbangon
12. bigbigat	12. agsapa
13. mamatuk	13. tengnga ti aldaw, agmatuon
14. mandangwilis san init	14. malem
15. naipsukan init	15. panaglennek ti init

1. araw/gabi	1. day/night
2. ngayon/memayang gabi	2. today/tonight
3. kahapon/kagabi	3. yesterday/last night
4. bukas/bukas ng gabi	4. tomorrow/tomorrow night
5. kamakalawa	5. day before yesterday
6. kamakalawa ng gabi	6. night before last
7. kahapon ng hapon	7. yesterday afternoon
8. agaw-dilim	8. twilight
9. pagkalipas ng dilim	9. after dark
10. hating-gabi	10. midnight
11. madaling-araw	11. dawn
12. umaga	12. morning
13. tanghali	13. noon
14. hapon	14. afternoon
15. paglubo ng araw	15. sunset

Ma-algawen

1. kanad
2. sat bigbigat
3. sooni nu gidgidam
4. situn satun
5. sooni

Nu pigan algaw

1. sin algaw
2. sin dumingguwan
3. sin bulan
4. sin dagun/sin tawon
5. san al-algaw
6. san labi

Uduma man-iiyugud si olas

1. nu osan al-algaw
2. in-algaw
3. sadit dagun/sadit tawon
4. satun tawon
5. satun osan tawon

1. itay laeng
2. itay bigat
3. inton malem
4. itan
5. madamdama

1. maysa nga aldaw
2. maysa a lawas
3. makabulan
4. makatawen
5. aldaw
6. rabii

1. addanto laeng ti aldaw
2. kada-aldaw
3. itay napan/napalabas a tawon
4. ita nga tawon
5. inton umay nga tawon

1. kanina
2. ngayon umaga
3. ngayon hapon
4. ngayon
5. mamaya

1. isang buong araw
2. isang linggo
3. isang buwan
4. isang taon
5. araw
6. gabi

1. balang-araw
2. araw-araw
3. nakaraan taon
4. ngayon taong ito
5. sa susunod na taon

1. a while ago
2. this morning
3. this afternoon
4. now
5. later

1. one 24 hour period
2. one week
3. one month
4. one year
5. day time
6. night time

1. someday
2. everyday
3. last year
4. this year
5. next year

Bilang

osa	maysa	isa	1
duwa	dua	dalawa	2
tulu	tallo	tatlo	3
opat	uppat	apat	4
lima	lima	lima	5
onom	innem	anim	6
pitu	pito	pito	7
walu	walo	walo	8
siyam	siam	siyam	9
simpulu	sangapulo	sampu	10
duwanpulu	duapulo	dalawampu	20
tulunpulu	tallopulo	tatlumpu	30
opatapulu	uppat a pulo	apatnapu	40
limanpulu	limapulo	limampu	50
onomapulu	innem a pulo	animnapu	60
pitunpulu	pitopulo	pitumpu	70
walunpulu	walopulo	walumpu	80
siyamapulu	siam a pulo	siyamnapu	90
singgasut	sangagasut	isang daan	100
sillibu	sangaribo	isang libo	1000

mamangu	ununa	una	first
maikagwa	maikadua	ikalawa	second
maikatlu	maikatlo	ikatlo	third
maikapat	maikapat	ikapat/ikapat	fourth
mamingwa	maminsan	minsan	once
mamigwa	mamidua	dalawang beses/ ulit	twice
mamitlu	mamitlo	tatlong beses/ ulit	thrice
mamimpat	mamimpat	apat na beses/ ulit	four times
mamanlima	maminlima	limang beses/ ulit	five times
kanayun	masansan	madalas	often
pulus	sagpaminsan	bihira	seldom
kankanayun	kanayon	malimit/palagi	always
sinmimingsan	no dadduma	pagkaminsan/ paminsan-minsan	sometimes

Pilak

sais

patitas

salapi

pesok

pesok patitas

tulum salapi

liman pesok

dies pesos

beinte pesos

singkuenta pesos

pisos

uno bainte

uno singkuenta

singko pesos/lima a pisos

diyes/diyes sentimos	₱ .10
bente/bente sentimos	₱ .20
singkwenta/singkwenta sentimos	₱ .50
piso	₱1.00
uno beinte	₱1.20
uno singkwenta	₱1.50
limang piso	₱5.00